

Djelo Knjige djeca i odrasli Paula Hazarda

Čečura, Santana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:868174>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

SANTANA ČEČURA

DIPLOMSKI RAD

***DJELO KNJIGE, DJECA I ODRASLI*
PAULA HAZARDA**

Zagreb, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Zagreb

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Santana Čečura

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Djelo *Knjige djeca i odrasli* Paula Hazarda

MENTOR: dr. sc. Diana Zalar

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
SUMMARY.....	5
1. UVOD.....	6
2. BIOGRAFIJA PAULA HAZARDA.....	7
3. VRIJEME U KOJEM NASTAJE HAZARDOVO DJELO.....	8
4. HAZARDOVO DJELO KAO TEORIJSKO-FILOZOFSKA STUDIJA.....	10
4.1. Djeca, odrasli i aktualni odgoj.....	10
4.2. Pristup dječjoj knjizi u europskim zemljama – superiornost sjevera nad jugom.....	11
4.3. Zašto neki pisci nestaju u zaborav, a drugi ostaju besmrtni?.....	13
5. HAZARDOVO DJELO KAO SKUP UMJETNIČKIH ESEJA O POJEDINIM DJELIMA I VELIKANIMA KNJIŽEVNOSTI.....	15
5.1. Značenje Hazardova djela kao skup umjetničkih eseja.....	15
5.2. Osvrt na pojedina značajna djela.....	16
5.2.1. Robinson Crusoe.....	16
5.2.2. Gulliverova putovanja.....	17
5.2.3. Pinokio.....	18
5.2.4. Alisa u zemlji čudesa.....	18
5.2.5. Hans Christian Andersen i dublji smisao iza njegovih bajki.....	19
5.3. Kratki osvrti i podaci o osobama koje se spominju u Hazardovim esejima.....	21
6. HAZARDOVA POETIKA DJEČJE KNJIGE.....	35
7. HAZARDOVO DJELO KAO OSOBNA ISPOVIJEST.....	36
7.1. Djetinjstvo.....	36
7.2. Put u Ameriku.....	36

7.3. Knjige koje Hazard voli.....	37
8. ZAKLJUČAK.....	38
LITERATURA.....	40
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	42

SAŽETAK

Ovaj rad analizira djelo *Knjige, djeca i odrasli* Paula Hazarda koje je prva cjelovita studija o dječjoj literaturi nastala 30-ih godina prošloga stoljeća. Cilj rada je prikazati u kojem smislu je djelo Paula Hazarda nezaobilazna teorijska studija, a istovremeno osobna ispovijest, filozofija života, djetinjstva i odgoja te skup umjetničkih eseja o pojedinim djelima i velikanima književnosti. Kako bi se shvatio širi kontekst u kojem je djelo nastajalo u radu su iznešeni bibliografski i drugi podaci o osobama i djelima o kojima Hazard piše. Time se nastoji dati kratki pregled istaknutih autora koje su djeca čitala u razvijenom europskom svijetu (poglavito Francuskoj, Engleskoj, Njemačkoj i Italiji) do vremena kada je nastalo Hazardovo djelo. Kako bi se djelo moglo bolje razumjeti i lakše svrstati u određeni kontekstualni okvir rad će se također i kratko osvrnuti na aktualna politička, društvena i kulturna zbivanja vremena u kojem ono i nastaje.

Ključne riječi: djeca, knjige, odrasli, djetinjstvo

SUMMARY

This paper analyzes the work *Books, Children and Men* by Paul Hazard, which is the first comprehensive study of children's literature created in the 30's of the last century. The aim of the paper is to show how work of Paul Hazard is an inevitable theoretical study, while at the same time personal confession, philosophy of life, childhood and education, as well as a set of artistic essays on individual works and about great literature authors. In order to understand wider context in which the work came into being, the paper presents bibliographic and other information about people and works that Hazard writes about. The aim is to give a brief overview of prominent authors whom children read in developed European world (especially France, England, Germany and Italy), up until the time when Hazard's work originated. In order to better understand and clarify the work in a particular frame, this paper will also briefly reflect on the current political, social and cultural events of the time in which is created.

Key words: children, books, adults, childhood

1. UVOD

Nakon Drugog svjetskog rata započinje se sa sustavnijim istraživanjem dječje književnosti, i to u okviru akademske sfere i srodnih područja. Kao ishod tog sve većeg istraživanja dječje književnosti u Hrvatskoj se 1970. prevodi Hazardova knjiga *Knjige, djeca i odrasli* objavljena 1932. u Francuskoj. (Hameršak i Zima, 2015) Sastoji se od pet opsežnih poglavlja: *Kako su odrasli dugo ugnjetavali djecu, Kako se djeca brane od odraslih, O superiornosti sjevera nad jugom, Nacionalne osobine i Osjećaj čovječnosti*. S tim poglavljima dolazi se do tri perspektive kroz koje se Hazardovo djelo promatra u ovome radu. Prva perspektiva govori o djelu kao o teorijsko-filozofskoj studiji, druga govori o djelu kao o skupu umjetničkih eseja o pojedinim djelima i velikanima dječje književnosti, a treća perspektiva govori o djelu kao o osobnoj ispovijesti. Hazard piše s velikom strašću o svojim razmišljanjima vezanim za djetinjstvo, tadašnji odgoj, pristup prema djeci i osobnim doživljajima te isto tako s velikim užitkom analizira događaje i likove određenih značajnih djela i piše o njihovim autorima. Primjećuje kako literatura namijenjena za djecu kroz povijest uglavnom nije odgovarala onome što djeca traže. Spominje kako dijete određenim knjigama koje mu se namjenjuju uglavnom ne dobiva ono što mu je zaista potrebno. Time smatra kako se velikim dijelom zanemaruju potrebe dječjeg duha. Takve potrebe su svakako drugačije od onih fizičkih, a upravo s njima odrasli nisu previše dobro upoznati. Hazardu je uspjelo poći za rukom da pronikne u dječji duh. Stavljajući se u poziciju djece i gledajući život oko sebe njihovim očima on navodi: „*Odrasli žele da izbrišu onaj najdraži interval naše dobi kad se živi ne vukući teret života, one bogate godine kad se naše biće oblikuje i unaprijed zadobiva najbolji dio sreće. Oni nam razaraju one krajeve gdje divovi koračaju ogromnim koracima, dok se patuljci skrivaju pod korijenje drveća; krajeve gdje se rijeka raspripovijeda s poljem koje oplakuje i gdje se nebesa otvaraju da propuste jato vila; hoće da iskoriste šume, zarobe izvore i žurno ne čekajući ni za tren osnuju tvornice.*” (Hazard; str. 17) Hazard veliča smjelost, humanost i vjeru u dobro i onaj jedan viši smisao života. Uočava te osobine kod djece koja se životu prepuštaju sa sigurnošću ne racionalizirajući ga, i brani ih. Staje na njihovu stranu u pružanju otpora odraslima koji im predugo nameću što trebaju čitati i koji pogrešno smatraju kako znaju što ona uistinu vole i trebaju. Djeca žele knjige koje im daju krila da polete u neke nove visine; knjige koje im omogućavaju da otkrivaju sve one neobične nove svjetove, ali da otkrivaju i sebe. Hazard je upravo jedan od najvećih pobornika takve misli i prvi koji se dotaknuo ovakve teme u 20. stoljeću.

2. BIOGRAFIJA PAULA HAZARDA

Paul Hazard, punim imenom Paul Gustave Marie Camille Hazard (1878– 1944) je francuski teoretičar, povjesničar, književnik i filozof. Studirao je na École Normale Supérieure u Parizu, a 1910. je u Sorbonni obranio svoju doktorsku disertaciju koja je bila na temu utjecaja Francuske revolucije na talijansku književnost između 1789. i 1815. Imenovan je za profesora komparativne književnosti u Sorbonni 1913., no morao je prekinuti svoju karijeru nakon izbijanja Prvog svjetskog rata sve do 1919. kada se vratio na položaj. Bio je veliki putnik, proveo je tri godine u Rimu i kroz svoj rad je ostavio važne studije o europskoj misli i književnosti. („Academie francaise", 2018) Veliki opus vlastitih istraživanja i radova ga je doveo i do njegovih najpopularnijih djela *La Crise de la conscience européenne de 1680 à 1715. (Krizna europske misli od 1680. do 1715. godine; 1935)* i *La pensée européenne au XVIIIe siècle (Europska misao 18 stoljeća; objavljena pothumno 1946)*. Njegovo iznimno i vrlo uspješno djelo *Les livres, les enfants et les hommes (Knjige, djeca i odrasli)*, čijom temom se i bavi ovaj rad, objavljeno je 1932. godine, nekoliko godina prije Drugog svjetskog rata. Hazard je prvi koji je upravo ovim svojim djelom iznio cjelovitu analitičko-sintetičku studiju o dječjoj literaturi. Njegovo djelo je stoga iznimno vrijedno jer predstavlja prvu studiju dvadesetog stoljeća koja se bavi ovakvim pitanjem te ima jedinstveno mjesto u svjetskoj književnosti. (Šijan, 1970)

3. VRIJEME U KOJEM NASTAJE HAZARDOVO DJELO

Kako bi se moglo bolje razumjeti Hazardovo djelo potrebno je upoznati se s kontekstom političkih, društvenih i kulturnih zbivanja vremena u kojem ono i nastaje. Bitno je imati u vidu kako je ovdje riječ o razdoblju između dva svjetska rata. O razdoblju krize i oporavka nakon onoga što ju je zadesilo nakon Prvog svjetskog rata koji je obilježio raspad zapadne civilizacije devetnaestog stoljeća.

Kroz devetnaesto stoljeće Europa je slavila svoj napredak u znanosti, znanju i obrazovanju, te materijalnom i moralnom napretku. Aktualne su bile revolucije u znanosti, umjetnosti, politici i industriji. Za razliku od tog uspješnog devetnaestog stoljeća, u kojem su se sve više poboljšavali uvjeti civiliziranog života, u dvadesetom stoljeću (točnije nakon 1914. godine) je došlo do izraženog odstupanja od standarda koji su se tada u razvijenim zemljama smatrali normalnima i za koje se vjerovalo da se šire u zaostaliya područja i manje prosvijećene slojeve društva. Moglo bi se reći da se naglo i brzo desio povratak standardima barbarizma u dvadesetom stoljeću. Tadašnje stanje je samo učvrstilo uvjerenje intelektualaca, aktivista i običnih građana kako u osnovi nešto nije u redu sa svijetom u kojem su živjeli. (Hobsbawm, 2009)

U razdoblju između dva svjetska rata područja zapadne i istočne Europe su bila pod totalitarističkim režimima koji su pokušavali kontrolirati gotovo sve aspekte društvenog života i koji su strogo provodili svoju diktaturu. Kaos nakon Prvog svjetskog rata, osjećaj nesigurnosti te društvena, politička i europska kriza omogućile su nastanak prvih pravih totalitarnih pokreta i njihovo preuzimanje vlasti (fašizam u Italiji, komunizam u Rusiji i nacizam u Njemačkoj). Naime, ovi su pokreti pod krinkom nudili osiromašenim ljudima rješenja problema, izlaz iz krize i viziju veličanstvene budućnosti. Nastojali su potpuno usmjeravati javni i kulturni život svojom ideologijom, ograničavajući pritom građanske slobode i prava. Shvaćajući kako umjetnost izuzetno djeluje na duševno raspoloženje promatrača, njome su se poslužili kako bi ostvarivali vlastite ciljeve, prenosili određene ideje i vrijednosti. To je najviše bilo istaknuto u krutim manifestacijama tiskane riječi, likovnim predodžbama i arhitekturi. Službena umjetnost je najvećim djelom bila figurativna, didaktična i herojska. Umjetnost radi umjetnosti se odbacivala. Određeni umjetnički pravci koji su nastajali početkom dvadesetog stoljeća (impresionizam, kubizam, dadaizam i ekspresionizam) predstavljali su prijatnu režimu. Nepodobni pojedinci su bili eliminirani metodama cenzure, psihološkog pritiska i zastrašivanja. Također su se preinačavale i zabranjivale određene

knjige, scenariji i slike. Slikari, kipari, književnici i drugi umjetnici su često bili prisiljeni zanemariti svoja vlastita uvjerenja te stvarati pod ustrojem određene politike koja im je kao motiv nudila svoju ideologiju. (Pejić, 2010)

U Francuskoj je dvadesetih godina nastao nadrealizam. To je bio umjetnički pokret posvećen odbacivanju umjetnosti kakva je dotad bila poznata te odbacivanju zakona i ustaljenih običaja. Nadrealisti su se bavili istraživanjem onog dijela ljudskog uma za koji su smatrali da je potisnut i ugušen društvenim pritiscima. Njihova ideja je bila obnoviti imaginaciju, koja se zasniva na nesvjesnom, zajedno s jednim novim načinom naglašavanja magije, iracionalnosti, spontanosti, simbola i snova. Motivi kao što su apsurdno, neobično i uznemirujuće su bili karakteristični za djela nadrealista. Time se htjelo iskazati sve ono prisutno skriveno u čovjeku, pogotovo ono što je izlazilo na površinu u vrijeme trauma za vrijeme trajanja i nakon završetka rata. Unatoč svemu ovome, bitno je istaknuti kako su tridesete godine međuratnog razdoblja (kada je i objavljeno Hazardovo djelo), bile i desetljeće znatnih tehnoloških inovacija te znatnih prekretnica na području zabave i medija, barem u anglosaksonskom svijetu. Prisutan je bio masovni trijumf radija, holivudske filmske industrije te pojava modernog ilustriranog tiska. (Hobsbawm, 2009)

4. HAZARDOVO DJELO KAO TEORIJSKO-FILOZOFSKA STUDIJA

4.1. Djeca, odrasli i aktualni odgoj

O temi djece, odraslih i odgoja Hazard potanko iznosi svoja subjektivna zapažanja i promišljanja na temelju vlastitih doživljaja. Za njega, dječje carstvo napućuju bića koja se doimaju kao da pripadaju nekoj drugoj vrsti. On je očaran njihovom postojanošću i bivanjem te ih vrlo lijepo opisuje: „Postoji neka čudna bujnost života kod ovih neumornih mladih stvorenja koja od jutra do večeri trče, vrište, svađaju se, mire, skaču, poskakuju da bi sutradan od svanuća iznova počeli. Njihovo slabo i neočvrsnuto tijelo neodoljiva je nada. Oni su bogati svime onime čega nemaju; bogati divljenjem za sve moguće. Maštanje je ne samo njihov najveći užitak, već znak njihove slobode i životnog elana. Razum ih još ne sputava, on će ih kasnije tek upoznati s ograničenošću njihovih pothvata. Oni crtaju svoje snove po oblacima, živeći bez ikakvog tereta, bez ikakve brige i igraju se sretni i zadovoljni.“ (Hazard; str. 14) Hazard naime prepoznaje kako djeca uče kroz slobodu igre i zabave. Isto tako vrlo dobro prepoznaje kako je za djecu prvotni cilj igre ona sama po sebi iz koje potom sve ostalo samo slijedi i nadovezuje se spontano čime se odvija onaj dublji proces njihovog razvoja. Za razliku od djece, Hazard smatra odrasle svojim vlastitim zatvorenjcima. Zatvorenjcima bez ikakve slobode koji neprestano nose određen teret, brige, ograničavaju se ne dopuštajući si prepustiti se onom istinskom življenju kao što to djeca znaju. Kada se odrasli pak igraju Hazard napominje kako oni to čine isključivo radi nekog vlastitog krajnjeg zadovoljstva. Oni ne bivaju zaneseni igrom kao djeca, a isto je i s čitanjem. Hazard uviđa kako je kod odraslih više uglavnom prisutna usmjerenost na sva ona površna zadovoljstva koja im pružaju prolazni užitak koji se lako i brzo zaboravlja. Međutim, kod djece on vidi prisutnu unesenost i zanesenost u sve što rade bivajući tako otvorena za sav onaj užitak što pokreće osjećaje i živi vječno prisutan u njima.

Hazard potom ističe kako do sukoba između djece i odraslih dolazi jer odrasli žele zapovijedati i usmjeravati djecu prema svojim zamislima, a djeca žele slobodu i pružaju otpor. On vidi kako odrasli stoga iskorištavaju knjige za poučavanje i odgoj djece kako bi ih oblikovali onako kako to oni žele. Kroz knjige Hazard uviđa kako odrasli provlače svoje predrasude i zaludenosti vlastitim istinama o svijetu. Napominje kako oni postavljaju i

nameću svoja vlastita stajališta kao jedina ispravna i važeća. Ne propitkuju ih i ne dopuštaju sebi da se upoznaju s dječjim svijetom i dječjim istinama. Potom navodi: „*To nije zloća, ali je činjenica da odrasli slušajući djetinjstvo koje traži pomoć odbijaju da mu dadu ono što mu treba i nude mu ono što mrzi. Umjesto priča koje obasjavaju njegovu dušu, oni mu nude nešto 'dobro', puno glomazne i neprobavljive nauke, neku 'dobru stvar' s autoritativnim moralom koji žele nametnuti izvana, bez dublje kohezije.*” (Hazard; str. 16) Ono što Hazard prepoznaje je to kako djeca imaju potrebu snaći se u svome svijetu, otkriti ga i upoznati se s njim, ali odrasli im to najčešće ne omogućavaju namećući im način razmišljanja suprotan onome kojim ona teže. Djeca žele da ih odrasli čuju i vide onakvima kakva ona jesu, bez ikakvih zamisli o tome kakva bi trebala biti. Međutim, Hazard isto tako jednako tvrdi kako se djeca vrlo vješto bore za svoja prava i brane. Primjećuje kako se ona sve snažnije opiru odraslina protiv kamufliranih propovijedi i licemjernih pouka. Potom daje uvid u jednu od glavnih crta tadašnjeg razdoblja - sve veću važnost koja se pridaje djeci. Ovdje ističe: „*Možda se ostarjelo čovječanstvo malo umorilo pa ne može da bude autoritativno, možda je postalo nježnije ili pravednije. Ali je činjenica da su danas djeca gazde i gospodari.*” (ibid; str. 83) Time Hazard zapravo ukazuje na prisutnost odgoja koji je zapravo dvosmislen, nedorečen i nedosljedan. Ukazuje na pristup u kojemu se dječje potrebe ne slušaju i u kojem im se ne dopušta sloboda dok istovremeno ističe kako se odrasli sve više podređuju djeci. S jedne strane imamo sliku djeteta koje je postalo tiranin kojeg se sluša, a s druge strane sliku djeteta kao podređenog kojemu odrasli nameću svoje ideje i od njega zahtijevaju da se podređuje njihovim zamislama.

4.2 Pristup dječjoj knjizi u europskim zemljama - superiornost sjevera nad jugom

Kada se dotiče europskih zemalja vezano za dječju literaturu Hazard veliki značaj pridaje sjevernim zemljama. Za njega je dječja literatura superiornija i kvalitetnija kod sjevernih naroda nego kod južnih. Smatra kako razlika u kvaliteti literature dolazi zbog razlike u kvaliteti mašte koju posjeduju jedni i drugi. Pritom ističe kako je kod sjevernjaka prisutna ona dublja i intimnija mašta. Mašta za koju napominje kako nije ukalupljena niti udaljena od života jer se stalno njemu vraća. Ono što se njome dočarava je veoma blisko djeci, njihovim snovima; ona predstavlja nešto njihovo osobno. Upravo ju sve to čini prikladnom da se njome zanesu i osvoje mlade duše. Ono što Hazard vidi kao razliku kod južnih naroda je prisutnost

mašte koja je izvanjska i koja se lakše izražava određenim fizičkim oblicima. Takva mašta je podvrgnutija razumu što ju čini očividnijom i manje poetičnom. Hazard navodi kako je ovdje čitatelju sve već ponuđeno te on nema priliku sam doživjeti i interpretirati napisanu riječ. Koliko god sjevernjaci bili okruženi hladnoćom i sivilom neba, Hazard uviđa kako oni imaju upravo ono što im pruža toplinu. Imaju knjige, a u njima tople riječi proizašle iz najdublje mašte koje ih griju.

Veliko priznanje što se tiče pristupa dječjoj literaturi Hazard odaje Engleskoj. Za njega nijedna zemlja nije toliko učvrstila neizbrisive i vječne crte svog karaktera u knjigama za djecu kao što je to učinila Engleska. Govori kako je to zemlja koja brani pravo na slobodu individualca, i to primjenjuje kako na odrasle tako i na djecu. U Engleskoj se djeci daje knjiga u ruke čim počnu govoriti. Hazard je posebno oduševljen engleskim narodnim pjesmicama (nursery rhymes) koje su bogate jednostavnim ritmom, zvučnim rimama i zvukovima koji se ponavljaju. Sve ono što djeci najviše i odgovara su karakteristike njihovih pjesmica. Hazard za njih ističe: „*U početku je bio ritam: one poznaju tu istinu budući da je njihova uloga da se prilagode općem poretku svijeta, stoga i stavljaju ritam na početak života.*” (Hazard; str. 95) Englezi se ne orijentiraju na smisao pjesmica već na zvuk. Hazard napominje kako je za njih poezija ljepota koju nije potrebno racionalno poimati, već ljepota koju je potrebno osjetiti i doživjeti. Riječi se sklapaju u njima na način koji izmiče pravilima logike, ali pažnja nije ovdje na njima već na nježnosti i vibraciji. Ove pjesmice su popraćene naglim smiješnim preokretima, neočekivanim mislima i izrekama, neobično spojenim rimama i slogovima koji se neprestano ponavljaju kao da poskakuju i one su upravo zbog toga uspjele osvojiti dječju dušu. Hazard navodi kako se tu radi o sretnom stanju primitivnog duha koji traži od malenih stvorenja samo zraku užitka i veselje. On naime primjećuje kako se od pisaca i drugih umjetnika u Engleskoj traži da iskoriste svoju nadarenost u službi stvaralaštva za djecu. Neki od značajnih engleskih pisaca kojih se dotiče su isto tako Daniel Defoe, Jonathan Swift, John Newbery, Lewis Carrol, Charles Kingsley i Oliver Goldsmith. Hazard ističe kako takvi pisci u Engleskoj kreiraju i stvaraju vrijedna djela koja vode prema izvoru mladosti.

Kada pak govori o svom narodu, Hazard ne iskazuje preveliko oduševljene što se tiče njihovog pristupa djeci i dječjoj literaturi. On napominje kako Francuzi odbacuju sve što nije po logičnom planu. Spominje kako se oni upuštaju u ispitivanje onih skrivenih bogatstva koja se kriju u djelima samo kako bi ih analizirali i iznijeli na svjetlo dana. Sve što ih može zbuniti ili što je nesigurno njima se ne sviđa. Hazard je razočaran njihovom "stegnutošću" i neprepuštanju svijetu snova i mašte. Na taj način dječja književnost Francuza se udaljuje od

svoga onog prvotnog primitivnog i spontanog za koje Hazard smatra da je prisutno u osnovi dječje književnosti. Kod njih nema igre i opuštenosti. Za poeziju govori kako je ona luksuz koji se ne dotiče prije određene dobi. Napominje kako je za Francuze ona užitak i ljepota koju je potrebno umom jasno razumjeti i zato se ne namjenjuje i ne piše za djecu. Ovdje spominje kako su se u Francuskoj dugo vremena djeci davala neprikladna štiva, kao što su recimo La Fontainove basne koje smatra preteškima za djecu. Također spominje Jean Russoea, francuskog filozofa i književnika 18. stoljeća koji uvodi osjećaj da se sve uzima tragično. Hazard napominje ovdje kako se po uzoru na njega pisalo za djecu koristeći se patetikom i uzvišenim mislima, bez jednostavnosti, zabave i lakoće. Za njega se Francuska može jedino u ponositi piscima kao što su Charles Pero i Jules Verne.

Kada spominje Italiju Hazard navodi kako ovdje dječja književnost nije toliko popularna i da ona dosta kasni sa svojim razvojem. Pritom ističe kako je trebalo proći dugo vremena do pojave prva dva talijanska remek djela *Pinokio* i *Srce*.

Što se tiče Njemačke, Hazard spominje kako ovdje isto nije bilo dugo literature za djecu. Navodi kako je za dječju knjigu bio potreban čitav unutarnji pokret, buđenje osjećaja i svijesti o pravima individue. Tek početkom 19. stoljeća javljaju se dva književnika, braća Grimm, koji u Njemačkoj zadobivaju dječju pažnju svojim bajkama.

4.3. Zašto neki pisci nestaju u zaborav, a drugi ostaju besmrtni?

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća kreće se sa razvojem literature namijenjene djeci. Ono što se do tada djeci nudilo bile su knjige o pobožnosti i dobrom vladanju, abecedarij i gramatika, a za razonodu su djeca jedino imala latinske pisce kao što su Ovidije ili Vergilije i njihova djela. (Hazard, 1970) Hazard uviđa kako određeni dječji književnici i pedagozi koji počinju tada pisati za djecu ugnjetavaju dječju dušu svojim djelima, pod izgovorom da ju oslobađaju. Takvim piscima i svima onima koji objavljuju i nameću djeci lažne knjige kako bi izvukli vlastitu korist Hazard upućuje kritiku. Ovdje spominje Jean-Marie La prince de Beaumont, Mariu Edgeworth, Sophie Comtesse de Ségur, Stéphanie-Félicité de Genlis, Johanna Bernharda Basedowa i Christiana Felixa Weissea. Tvrdi kako ovi dječji pisci jedini naglasak u svojim knjigama stavljaju na učenosti i praktičnosti te pritom ne uspijevaju zaživjeti niti osvojiti dječja srca. Svi pisci čiji je glavni i jedini cilj pomoću zabavne priče propovijedati o

poslušnosti, prenositi sva znanja koja su odraslima važna te prenositi čvrsti moral nestaju u zaborav. Hazard uočava kako dječjim piscima, koji žele pridobiti dječju pažnju koristeći se preuveličavanjima i pretjerivanjima koja samo previše izobličavaju i iskrivljuju sve čega se dotaknu, ne polazi za rukom da osvoje mlade čitatelje. Ističe kako takvi pisci ne razumiju kako djeca ne vole kada priče oslikavaju jednu krajnost gdje je sve sladunjavu i krasno ili pak kada su priče bliže drugoj krajnosti u kojoj je sve pretjerano mračno i strašno. Ona ne vole neumjereno veselje i surovu patetiku. Hazard potom tvrdi kako djeca prepoznaju oholost i lažnu bezazlenost te bježe od nje. Ona se sama bune protiv djela takvih pisaca i biraju one pisce koji okrepljuju i razveseljavaju njihovu dušu. Ona traže i teže ravnoteži – unutarnjem skladu i harmoniji kroz priču. Hazard tvrdi kako jedino pisci koji otkrivaju te tajne i koji kreiraju čarobne slike, dopuštajući djeci osjećaj slobode, zadobivaju njihova srca. Oni omogućavaju djeci oslušivanje svega onog čudnovatog i tajnovitog koje se skriva onkraj izvanjskog svijeta. Takvim piscima on smatra Andersena, braću Grimm, Charlesa Perraulta, Julesa Vernea, Carla Collodia, Lewisa Carrolla, Rudyard Kiplinga, Marka Twaina, Alana Alexandra Milnea i Charlesa Dickensa. Djeca znaju prepoznati kvalitetu; ili bi ipak bilo bolje reći – ona ju znaju osjetiti. Hazard ističe kako djeca oduvijek znaju proniknuti u one najdublje skrivene kutke čovječje duše i iščitati sve ono nerečeno, a opet toliko duboko, njima značajno i nadahnjujuće. On smatra kako su djeca osvojila najbolje i najznamenitije pisce koji su se obraćali odraslima pišući svoja djela, ali koje su ona na svoj način mogla i uspjela razumjeti. Ovdje Hazard svrstava djela kao što su Robinson Crusoe, Gulliverova putovanja, Pustolovine baruna Minhauzena ili pak Don Quijote. Hazard primjećuje kako se djeca ne zamaraju time je li priča pisana ili nije pisana za njih. Ono što djeca ne mogu razumjeti u njima nije im niti važno i ne obraćaju previše tome pažnju. Hazard uviđa kako djeca pridaju značaj samo onome što se njima sviđa i od čega im duša "zatitra". Pisci koji žive vječno ne ograničavaju svoju slobodu pišući. Hazard ističe kako takvim piscima nisu potrebne nikakve vanjske smjernice već unutarnje nadahnuće i mašta koja polazi od dječjeg doživljavanja svijeta. Naposljetku, zaključuje Hazard, oni uvijek nude djeci sve ono jednostavno, a opet drugačije, novo, neobično i lijepo. Moglo bi se reći kako oni nude i hrane ono značenje u djeci koje živi vječno te zato i oni žive vječno.

5. HAZARDOVO DJELO KAO SKUP UMJETNIČKIH ESEJA O POJEDINIM DJELIMA I VELIKANIMA KNJIŽEVNOSTI

5.1. Značenje Hazardova djela kao skup umjetničkih eseja

Hazard se u svome djelu koristi esejima kako bi izložio svoja razmatranja, misli i dao određene uvide u značajna djela i pisce. Prema Solar (2011) eseji su književno-znanstvena vrsta u kojoj se izlaganje nekog životnog ili spoznajnog pitanja obrađuje književno-umjetničkim stilom i postupcima. Njima je dana mogućnost da se slobodnim izrazom iznose određena viđenja neke teme. Prikazivanje određenih djela i pisaca u esejima je kod Hazarda prisutno kao stvaralački postupak i proces analitičko-sintetičkoga promišljanja. Jako se dobro može primijetiti stručna upućenost o temama o kojima piše i lakoća njegovog izražavanja. Hazard određenim djelima pristupa na način da promatra njihov sadržaj i rastavlja slike na njihove elemente. Time otkriva određene sile kojima se svaki pisac služi kako bi postigao svoju svrhu. On se dotiče mnogih tema i sve ih ujedno povezuje.

S obzirom na stil koji piše prepoznatljiv je "duh romantizma". Djelovanje u duhu romantizma uvelike uvjetuje ukus koji zahtjeva empatiju - uživljavanje u tuđe osjećaje, prenošenje tih osjećaja umjesto da se poučava, te oslanjanje na intuiciju i maštu kako bi se došlo do određenih tvrdnji (Solar, 2003), a to se vrlo dobro može primijetiti kod Hazarda. Može se također primijetiti i njegov poetski subjektivizam i posvećivanje pažnje osobnom senzibilitetu. On u sebi nosi nadahnuće da slobodno kreira sliku onoga o čemu piše. Slobodnim izrazom prenosi umjetničke dojmove. Ne prati nikakva određena pravila. Ponekad iskazuje zanos, a s druge strane užasavanje određenim djelima ili piscima. On zapravo izražava na jedan način sebe iznoseći svoje doživljaje, svoje osjećaje i misli. Time dolazi do određenih tumačenja i zaključaka.

5.2. Osvrt na pojedina značajna djela

5.2.1. Robinson Crusoe

Jedan od najpoznatijih književnih klasika o brodolomcu koji sam uči preživljavati na pustom otoku je, prema Hazardu, pridobio djecu najviše svojim živopisnim likovima i događajima. Autor djela Daniel Defoe nije implicitno namijenio svoju priču njima, no ona su je sama prisvojila. Hazard ističe kako djelo oduševljava djecu jer govori o snazi, upornosti, snalažljivosti, strpljivosti i vjeri da se svaka nedaća i poteškoća mogu savladati. Djelo sadrži takvu uvjerljivost da sve ono što Robinson kaže zvuči i izgleda zaista istinito. Za Hazarda su Defoeve riječi pedantne i veoma uvjerljivo ocrtavaju sve okolnosti stvarnih događaja. Robinson prinosi čitatelju svaki detalj iz svog neposrednog okruženja. Čitatelja upoznaje detaljno sa svakim događajem i vodi ga kroz dane, tjedne, mjesece i godine te tako osvaja mlade čitatelje, naglašava Hazard. On prepoznaje kako upravo ta istinitost života koja je predstavljena bez fantaziranja, kompliciranja i pretjerivanja pruža djeci osjećaj sigurnosti. Djeca vjeruju Robinsonu i ne razlikuju ga od samog pisca. Hazard ističe kako prisutnost stalne napetosti i znatiželja ne dozvoljavaju djeci da knjigu ispuste iz ruku. S punim žarom se ona predaju priči i prate svaki potez glavnog lika. Ovo djelo, prema Hazardu, svakako budi i njeguje strast za avanturom. Mladi čitatelji se nadahnjuju njome te su potaknuti oživljavati kadrove i detalje iz priče u svojim životima kroz igru. Nadalje, Hazard se osvrće kako se djeci sviđa to što se mogu poistovjetiti s osjećajima glavnog junaka. Mogu ga razumjeti i staviti se u njegovu poziciju, a igrajući se i oživljavajući priču oni to upravo i čine. Unatoč strahovima koje prate Robinsona, on ne odustaje nego se suočava sa svime što mu dolazi u susret. Prevladava svoju slabost, diže se i trudi se svaki dan biti bolji. Djeca su nadahnuta Robinsonovom neustrašivošću i upornošću, onim vrlinama koje Robinsona zajedno s njima dovode do samostalnosti i samopouzdanja. Hazard ovdje prepoznaje lijep primjer one unutarnje snage u čovjeku koja ga izdiže ne dopuštajući vanjskim okolnostima da ga pregaze. Robinson vlada sobom i zato vlada svojim životom. Osim što pomaže pobuditi dječju maštu i domišljatost, Robinson je djeci svakako inspirativni heroj. Hazard zaključuje kako će u svakom vremenu i u svakom prostoru Robinson za djecu svakako živjeti svoju slavu zauvijek.

5.2.2. Gulliverova putovanja

Jonathan Swift je pišući svoje djelo Gulliverova putovanja bio orijentiran na težinu života i na patnju zbog čovječje surovosti. U ironiju je uobličavao svoje turobne misli i nastojao iskazati svoje nezadovoljstvo tadašnjim društvom. Hazard u svojoj knjizi, u poglavlju u kojem analizira Gulliverova putovanja, potiče čitatelja na promišljanje izlažući svoja tumačenja Swiftovih misli. Time otvara novu širinu i pristup ovome djelu. On prepoznaje kako Swift prenosi svojim djelom onu glavnu misao kako je sve u životu relativno: „*I snaga je relativna, jer nisi patuljak ili div sam po sebi nego u usporedbi s drugima. (...) Ljepota je isto tako relativna; kako ružno izgleda i najljepša žena čim naš pogled postane prodorniji*” (Hazard, 1970; str. 75-76) Time Hazard ukazuje kako je sve zaista podložno promjeni jer ovisi o tome na koji način nešto gledamo. Jedna ideja se može vrlo lako izmijeniti ako je se sagleda iz drugačije perspektive i ako ju se stavi u drugačiji kontekst od onog u kojem je stvorena. Ono što je zanimljivo ovdje Hazardu je dvostruka smislenost Gulliverovih putovanja. S jedne strane, djelo je napisano za ozbiljnije promišljanje kao kritika društvu, a s druge strane je istovremeno pustolovni roman s fantastičnim elementima. Makar djelo nije pisano za djecu, ona su ga kao i Robinsona prigrllila i naznačila svojim. Hazard ističe kako djeca ne gledaju prvotnu namjenu ovoga djela već sagledavaju i obraćaju pažnju na ono što njih zanima. Primjećuje kako su djeca zbog svoje intuicije koja ih vodi do kontakta s višim duhovnim sferama uspjela postići to da ispod surove vanjštine Swiftove osobnosti osjete i onu prisutnu nježnu osjetljivost. Tvrdi kako njihovu pažnju ovdje svakako zadobiva Swiftova maštovitost, humor i fantazija koje izviru sa svih strana. Djeci su bitna iznenađenja i sve ono novo, sve drugačije, a u ovom djelu ona sve to i pronalaze. Swiftova mašta je pogotovo neiscrpna i upravo je ona, kako kaže Hazard, ta koja djecu oduševljava i koja im ostaje pristupačna. Ona prodire u opise putovanja, čarobni svijet nepoznatog i produžuje preko granica stvarnosti uvijek iznova preokrećući sve ponovno u čudesu. Swiftova mašta nema ulogu samo da zabavlja. Hazard navodi kako je njezina uloga i da učini nešto konkretno i smisljeno tako što dopušta djeci da pronalaze sebe. U svom svijetu djeca su istovremeno i divovi i patuljci, kao i likovi priče, i tu se ona svakako pronalaze. Hazard zaključuje kako se Swift vrlo spretno igra i kako su naposljetku njegove igre jednake dječjim. Navodi kako on mijenja, umanjuje ili povećava sve čega se dotakne baš onako kako to čine i djeca te se stoga zato ona i slobodno prepuštaju njegovoj knjizi i uživaju.

5.2.3. Pinokio

Osvrćući se na djelo Carla Collodia koji govori o zanimljivom i nestašnom drvenom lutku Pinokiju Hazard primjećuje prisutne sličnosti između glavnog lika i djece. Navodi kako sebe djeca prepoznaju kroz sam lik Pinokija, poistovjećuju se s njim, uživljavaju se u njegove zgrade te ih on zato i osvaja. S jedne strane, Hazard prepoznaje kod Pinokija sve one male sebičnosti koje su prisutne i kod djece. S druge strane, isto tako prepoznaje kod njega i one vrline koje su svojstvene djetetu. Prepoznaje iskrenu i duboku osjećajnost, povjerenje, potrebu da bude voljen i da voli. Nadalje, uviđa kako Pinokio djeci omogućava sanjarenje vodeći ih na zanimljiva mjesta i kroz razigrane i čudnovate događaje. Oni su im svakako zamamniji od dosadnog svijeta odraslih koji ograničava njihov polet. Pinokio juri bez predaha kroz razna područja fantazije koja je za Hazarda veoma snažna i moćna. Njegove ideje ne podliježu zakonima svakidašnjice, kao što ne podliježu niti razumskoj logici što po Hazardovom mišljenju djeci upravo odgovara. Međutim, priznaje kako Pinokijev moral nije naročito uzvišen i plemenit, već više praktičan. To podrazumijeva da Pinokio dolazi do odgovora što je ispravno, a što pogrešno putem svojih iskustava te ona uvjetuju njegov praktični moral. Hazard ovdje smatra kako živa mašta s jedne strane i praktični smisao života s druge strane ne moraju nužno biti nespojivi. Za Hazarda, Collodi to vrsno spaja i kroji jedan svijet u kojem se prisutna fleksibilnost, koja omogućava da se prijeđe iz područja snova na konkretnu stvarnost, može veoma dobro shvatiti.

5.2.4. Alisa u zemlji čudesa

Prihvatajući veoma čudnovatu i neobičnu priču o djevojčici Alisi prihvaćamo živjeti u veselom snu, tvrdi Hazard. On savjetuje kako nema potrebe biti previše kritičan kada se čita ovo djelo. Napominje kako je potrebno prepustiti se i dječjim duhom prihvatiti zabavu u priči: igre riječi, zabune, šale, lakrdije, smiješna pretvaranja, zamjene i burleske. Prepustiti se ludim i neobičnim likovima i događajima ovdje nije nikakva ludost. Naprotiv, Hazard smatra kako je čitatelj koji se odluči zaroniti u čudnovat Alisin svijet zapravo uistinu pametan. Ponajprije zbog toga jer ovakva priča daje odmor duhu, rasterećuje, opija se slobodom i pomlađuje kao

Alisa. Zbog toga je djeci djelo veoma i privlačno. Djelo je nastalo u Engleskoj i odiše svakako engleskim duhom. Hazard napominje kako je za Englesku specifičan onaj humor koji uvijek predstavlja kontradikciju između onoga što se kaže i onoga što se samo čini da se htjelo reći, a to je ono što prepoznaje i u ovome djelu. Tvrdi stoga kako je ovdje prisutan ozbiljan način izražavanja šaljivih stvari, dok je istovremeno prisutan i šaljiv način izražavanja istine. Sve je upleteno u igru. Nestvarnost ovog neobičnog svijeta ima mnogo jače istaknutije elemente zbilje koja se samo zbog načina njezina prenošenja i iskazivanja doima nestvarnom. Time Hazard smatra kako je Kraljičino igranje kroketa u priči zapravo odraz pravog kroketa, a kako su razgovori koje Alisa na čajanci vodi s Puhom i Klobučarom samo odraz stvarnih besmislenih razgovora koji se ponavljaju iz dana u dan godinama za vrijeme ispijanja čaja. Hazard prepoznaje kako se Lewis Carroll koristi lakrdijom i karikaturama kako bi na humorističan način prikazao neke od neugodnih istina i paradoksa društva. Engleski smijeh je veoma osobit, bogat sadržajem i iznijansiran humorom. Kako bi se u potpunosti stoga uživalo u ovoj priči i kako bi ju se bolje razumjelo Hazard zaključuje kako je ipak potrebno biti Englez – bilo dijete, bilo odrastao.

5.2.5. Hans Christian Andersen i dublji smisao iza njegovih bajki

Kraljem dječjih pisaca Hazard imenuje Hansa Christiana Andersena. Prepoznajući onu izvanrednu smjelost i sposobnost unošenja svih bogatstava svijeta u jedan mali okvir priče Hazard ovom vrsnom dječjem piscu odaje veliko priznanje. Napominje kako se u Andersenovim bajkama može zaviriti u svaki kutak svijeta. Uzimajući elemente i motive iz priča daleke prošlosti te ih potom spajajući sa stvarnim životom on kreira nove magične i maštovite slike koje očaravaju. Hazarda osvajaju bezbrojni prizori iz prirode koje Andersen pruža i poklanja djeci proširujući im tako vidike i upoznavajući ih s onim njima nepoznatim. Hazard tvrdi kako Andersen najbolje zna, zajedno s djecom, kako biljke i životinje imaju razumljiv jezik. On najbolje zna kako je najljepše kada predmeti ožive pa čujemo njihov glas. Tajnu Andersenove izvanrednosti Hazard vidi u njegovom dječjem entuzijazmu i mašti koja je zasićena osjećajnošću. On vidi tu izvanrednost u onoj dječjačkoj iskri koja živi sačuvana u njemu te napominje kako je upravo to ono što ga čini genijalcem. Andersen produbljuje sliku svijeta i pruža mogućnost da sve ono prisutno oko nas osluhnemo onim davno zaboravljenim čuvstvom vlastite duše. On je znao iskoristiti i u pravom smjeru usmjeriti svoj dar što Hazard

svakako prepoznaje i naglašava: „*On nije sasvim siguran da oči njegove mašte nisu upravo on sam. Sviđa mu se da prima pozive iz nepoznatog svijeta, koji se slutnjom rode u njemu samome, i on ih šalje svemiru. Neodlučan ostavlja stvarima njihov karakter kao da hoće da ih uzdigne do sebe i nađe prijatelje na svom blijedom i praznom horizontu. Podiže životinje do svog nivoa, jer voli život. Zašto ne bi one imale pravo da budu ono što jesu? Zašto rode, na izgled sve jednake, bijele i crne sa crvenim čarapama, ne bi imale svoju ličnost? Zašto i ptice u šumi ili dolini ne bi imale različite karaktere kao što imaju različito perje? Zašto ne bismo pokušali prijeći iz vidljivog života u skriveni i otkriti individualnu dušu svakog predmeta? Iako je to samo zabava, bar je plemenita.*” (Hazard; str. 114)

Hazard vrlo vješto sagledava širu sliku tematika Andersenovih bajki. Spominje kako su kroz njegove bajke prožete određene problematike o dvostrukoj ljudskoj prirodi i o nestalnosti života. Ističe kako Andersen priznaje i prepoznaje postojanje onog lošeg u svijetu, ali kako ne dozvoljava da ga to obeshrabruje. Svjestan patnje, boli, tuge i svega onoga što razdire ljudsku dušu htio je oplemeniti život, a ne ga urušiti njime. Uz sve to on je svakako najviše znao uočavati i sve ono dobro i lijepo oko sebe. Hazard ovdje dodaje kako je Andersen imao tu neutaživu iskru za životom i vjeru u neku višu božansku silu, u viši smisao svega. Za njega je, nastavlja dalje Hazard, cjelokupno društvo bilo u određenom prijelaznom stanju iz kojeg je moguće izaći samo voljom, vjerom i ljubavlju: „*Čovjekov svijet je samo postojanje, a na nama je da ga uzdignemo do najviših ostvarenja ili da se bar pripremimo da dođemo do njih*” (ibid; str. 118)

Kod Andersena Hazard iznimno cijeni njegovu iskrenost, prirodnost i umjerenost. Tvrdi kako on „*nije od onih koji ozebli dršću, a licemjerno tvrde da je na zemlji uvijek toplo*” (ibid; str. 117)

Hazard prepoznaje kako je za Andersena ljubavna sila jača od mržnje te kako upravo ona ostvaruje sva ona najveća čudesa. Uviđa toliku snažnu Andersenovu vjeru u dobro i u ono sve bolje i svjetlije što tek dolazi te naglašava Andersenove riječi: „*Nemamo još svjetla kojim bi se mogli snaći u čudesnosti onoga što je božanstvo stvorilo. No jednog dana ćemo ga imati i tada će svijet biti ljepši od bajke, jer će to biti stvarnost*” (ibid; str. 118-119)

Naposljetku Hazard zaključuje kako Andersen svakako zna ostaviti tragove nemira koji proizlaze iz spoznaje zla, ali istovremeno zna i prevazići to prisutno stanje koje izaziva sumnju te vjerom dolazi do vedrine i postiže mir u srcu. Iz tog unutrašnjeg života dolazi i čvrstoća njegovih bajki, vedrina i titraj koji se širi po čitateljevoj duši. Hazard tvrdi kako

djeca u njegovim bajkama pronalaze užitak, zakon svog postojanja i smisao svoje velike misije u svijetu. Ona osjećaju trenutnu tugu, proživljavaju bol i primjećuju zlo, ali to nikako ne zatamljuje njihovu vedrinu. Uočivši to Andersen je shvatio kako je potrebno da upravo ona donesu svijetu obnovljenu vjeru i nadu u dobro. Ono što je stoga i htio, naglašava Hazard, je nahraniti dječju maštu i vedrinu, dati im snagu i ohrabrenje kako bi mogle slobodno poletjeti i osvježiti svijet.

5.3. Kratki osvrti i podaci o osobama koje se spominju u Hazardovim esejima

Publije Vergilije Maron (Publius Vergilius Maro, 70 – 19 pr.Kr.) je poznati rimski pjesnik. Klasikom svjetske i rimske književnosti postao je djelima *Bucolica* (*Bukolike*), *Georgica* (*Georgike* i *Aenesis* (*Eneida*)). Njegovo najpopularnije djelo *Eneida*, svojom kompozicijom i stilom, oslanja se na Ilijadu i Odiseju, a govori o osnivanju rimske države. Izrazit naglasak Vergilije stavlja na ljudske odluke i dileme, te humanističke vrijednosti. Svojim djelima je postigao veliki utjecaj na europsku kulturu. (Solar, 2011)

Publije Ovidije Nazon (Publius Ovidius Naso, 43 pr. Kr. – 18 p. Kr.) je poznati rimski pjesnik. Svoje stvaralaštvo započeo je zbirkom pjesama *Amores* (*Ljubavne pjesme*) kojom prvi uvodi u rimsku književnost variranje iste teme. Njegova ostala djela su *Heroides* ili *Epistulae* (*Heroide* ili *Pisma junakinja*) te parodijsko-didaktički ep *Ars amandi* (*Ljubavno umijeće*). Glavno i najpoznatije njegovo djelo *Metamorphoses* (*Metamorfoze*) je velika pjesnička zbirka u heksametrima oblikovanih priča iz mitologije i književnosti. Ovidije je najčitaniji autor rimske književnosti čija su djela imala veliki utjecaj na književnost i europsku kulturu. (ibid)

Miguel de Cervantes Saavedra (1547 – 1616) je španjolski pisac poznat po svom vrlo raznolikom opusu; pisao je poeziju, dramska djela, novele i romane. Objavio je osam drama, od kojih se ističu i najboljima smatraju komedije *El trato de Argel* (*Alžirski događaj*), *Pedro*

de Urdemalas i *El cerco de Numancia* (*Opsada Numancije*). Iznimno mjesto u povijesti književnosti Cervantes je stekao djelima *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* (*Bistri vitez don Quijote od Manche*; napisan u dvije knjige) te *Novelas ejemplares* (*Uzorne novele*). Cervantes je nenadmašan po tome što je obogatio književne konvencije novele te stvorio uzorak romana po kojem će se on razvijati sve do danas. *Don Quijote* ima i stoga veliki značaj jer je prvi roman europske književnosti. Tema koja se provlači kroz roman shvaća se kao sukob ideala i zbilje. Njegove dvije najbolje novele koje predstavljaju važnu novinu u oblikovanju sadržajne strukture žanra su *El licenciado Vidriera* (*Odvjetnik Staklenko*) i *El coloquio de los peros* (*Razgovor pasa*). (Solar, 2003)

Francis Bacon (1561 – 1626) je engleski pravnik, državnik i filozof. Zagovarao je iskustvo i promatranje pojava kao jedan od temeljnih načina dolaženja do spoznaje te je postavio princip eksperimenta kao najviši princip svakog znanstvenog istraživanja. Djelo u kojem je sažeto izložio temeljna načela svoje filozofije naziva se *Novum Organum* (*Novi organon*). Smatrao je da ljudi mogu steći određene spoznaje samo ako se ponajprije oslobode različitih ukorijenjenih predrasuda ili lažnih pojmova, misleći pri tome na lažnu učenost i lažne autoritete. Napisao je velik broj književnih, filozofskih, povijesnih i pravnih djela na engleskome i latinskome jeziku. Njegovi pisani *Eseji*, kombinacija filozofije i poezije, imali su snažan utjecaj u engleskoj književnosti te je naziv za novi književni oblik uveden upravo po njima. („Encyclopedia Britannica", 2018)

Jean de La Fontaine (1621 – 1695) je francuski književnik. Pisao je najviše drame, pjesme, pripovijetke, a proslavio se djelima *Contes et nouvelles eu vers* (*Priče i pripovijesti u stihu*) i *Fables* (*Basne*). Njegove *Basne*, koje su stekle veliku svjetsku slavu, objavljene su u dvije opsežne zbirke koje se znatno međusobno razlikuju. Prva zbirka se sastoji uglavnom od preradbi starijih Ezopovih basni, a u drugoj zbirci se nalaze i La Fontainove autorske priče, elegije, idile, kratke novele i sažeti dramski tekstovi. La Fontaine se najviše svojim pričama dotiče tadašnje moralne problematike. (Solar, 2011)

John Bunyan (1628 – 1688) je poznati engleski ministar i propovjednik. Njegova knjiga *Pilgrim's Progress* (*Hodočašće kršćanina*) je prepoznata kao najkarakterističniji izraz

puritanizma. Druga djela Bunyana uključuju doktrinu i kontroverzne spise kao što su duhovna autobiografija *Grace Abounding (Obilna milost)* i alegorija *The Holy war (Sveti rat)*. Jedna od njegovih najzanimljivijih kasnijih knjiga je zbir pjesama za djecu pod naslovom *A Book for Boys and Girls (Knjiga za dječake i djevojčice)*. („Encyclopedia Britannica”, 2018)

Charles Perrault (1628 – 1703) je francuski pisac nekih od danas najpoznatijih bajki. Prva njegova poznata bajka nosi naslov *Usnula ljepotica* i objavljena je u jednom časopisu. Potom slijedi osam njegovih poznatih bajki objavljenih u zbirci *Contes de ma mère l'oye, ou Histories et contes du temps passè avec de moralitès (Bajke moje majke guske, ili priče i bajke starih vremena s poukama)*. Tu zbirku je izdao pod imenom svoga sina, a sadržavala je bajke *Zaspala ljepotica, Crvenkapica, Plavobradi, Mačak u Čizmama, Vile, Pepeljuga, Kraljević Čuperak i Palčić*. Zbirka se proslavila diljem svijeta te je potaknula mnoštvo nastavljača i imitatora Perraulta. (Crnković, 1990)

Daniel Defoe (1661 – 1731) je engleski novinar, trgovac, publicist i političar. U poodmakloj dobi se prihvatio pisanja romana, od kojih su mu dva bila izuzetno uspješna i donijela svjetsku slavu: *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner (Život i čudne i neviđene pustolovine Robinsona Crusoea, mornara iz Yorka)* i *The Fortunes and Misfortunes of the famous Moll Flanders (Zgode i nezgode glasovite Moll Flanders)*. *Moll Flanders* je zanimljivo djelo i glasovito u tradiciji pikarskog romana u kojem je glavni junak žena. Njime upravo i počinje niz romana kojima je naslovni junak žena. Međutim, taj roman nije stekao toliko znakovitu svjetsku popularnost i slavu kao što je to stekao *Robinson Crusoe*. Postupnim brojnim preradama i oponašanjima ovoga romana oblikovan je novi žanr, nazvan *robinzonijade*. (Solar, 2003)

Jonathan Swift (1667 – 1745) je anglo-irski satiričar, svećenik, književnik i pisac pamfleta. Bio je jedan od rijetkih majstora oštire satire. Sudjelovao je aktivno u političkim zbivanjima te pisao satire i pamflete vezane na tadašnje aktualne društvene, crkvene, političke i književne teme. Autor je glasovitih satiričnih alegorija: *The Tale of a Tube (Priča o buretu)* i *The Battle of the Books (Bitka knjiga)*, no svjetsku popularnost je stekao romanom *Gulliverova putovanja* (punim nazivom *Putovanje u nekoliko udaljenih zemlja svijeta*). Napisao Lemuel

Gulliver, najprije kirurg, a zatim kapetan na više brodova). U ovom romanu je Swift na jedan gorko ironičan i satiričan način iznio svoje viđenje društvenih i političkih zbivanja toga vremena. Roman je isprepleten elementima pustolovnog romana i fantastične proze. Zbog razigranosti stila i zanimljivosti prikazivanja ovaj roman je postao pristupačan i najmlađim čitateljima koji u njemu pronalaze značenja koja su im bliska i razumljiva. (Solar, 2003)

Jeanne-Marie Le Prince de Beaumont (1711 - 1780) je francuska književnica. Napisala je više od 70 djela i uređivala časopis za djecu. Smatra se jednom od najvećih sljedbenica Charlesa Perraulta. Njezina poznata bajka *Ljepotica i zvijer* se vrlo često pogrešno pripisuje Perraultu. (Crnković, 1990)

Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778) francuski filozof, književnik i politički teoretičar iz doba prosvjetiteljstva. Makar je djelovao za vrijeme prosvjetiteljstva, bio je u velikoj opoziciji s njegovim predstavnicima. Njegovi pogledi, svjetonazor i književno stvaralaštvo nesumnjivo odgovaraju romantizmu te se on upravo i smatra piscem koji je najavio romantizam. Rousseau kroz svoja djela upućuje kritike stanju društva, osuđuje nemoral i neznanje. Ne vjeruje u moć razuma te se njegovoj vladavini suprotstavlja promičući maštu i osjećaje. Od njegovih teorijskih djela najpoznatija su *Discours sur les sciences et les arts* (*Rasprava o znanostima i umjetnostima*), *Du Contrat social* (*Društveni ugovor*) i *Émile ou de l'éducation* (*Emil ili o odgoju*). Svoju književnu slavu je stekao djelima *Julie, ou la nouvelle Héloïse* (*Julija ili nova Heloiza*; roman oblikovan u pismima te je stoga postao i uzorak za takozvani 'epistolarni roman'), *Confessions* (*Ispovijesti*) i *Les Rêveries du promeneur solitaire* (*Sanjarije samotnog šetača*) koji je izravna preteča modernizma. (Solar, 2003)

John Newbery (1713 - 1767) je prvi izdavač knjiga za djecu. Godine 1744. osnovao je knjižaru i izdavačku kuću u Londonu, a postao je i jedan od prvih koji je objavio dječje knjige, uključujući *A Little Pretty Pocket-Book* i *Little Goody Two-Shoes*. Njegova izdavačka kuća objavila je prvu zbirku dječjih narodnih pjesmica povezanih s *Mother Goose nursery rhymes* (*Mama Guska - narodne pjesmice*). U njegovu čast, Američko knjižničarsko društvo svake godine dodjeljuje Newbery medalju najistaknutijem doprinosu dječjoj književnosti u Sjedinjenim Američkim Državama. („Encyclopedia Britannica”, 2018)

Oliver Goldsmith (1730 – 1774) je engleski književnik irskog podrijetla; esejist, pjesnik, romanopisac i dramaturg. Bavio se pisanjem anonimnih kompilacija, biografija, povijesnih pregleda i prevođenjima. Prvo je njegovo potpisano djelo bila pjesma *The Traveller* (*Putnik*; 1764), a potom i *The Deserted Village* (*Napušteno selo*). Goldsmithov jedini roman *The Vicar of Wakefield* (*Župnik iz Wakefielda*) izražava predromantični duh vremena i postaje klasičnim predstavnikom engleskog sentimentalnog romana zbog svog sentimentalnog tona kojim idealizira seoski i obiteljski život. Svojim najpoznatijim kazališnim djelom *She Stoops to Conquer* (*Ona se ponizuje kako bi osvojila*) ostvario je kratkotrajnu obnovu engleske komedije. („Encyclopedia Britannica", 2018)

Johann Bernhard Basedow (1724 – 1790) je njemački pedagog, osnivač filantropizma i filantropističke pedagogije. Svoje ideje je iznio u knjigama *Appeal to Friends of Mankind and to Men of Power concerning Schools and Studies and Their Influence on Public Welfare* (*Obraćanje prijateljima čovječanstva i ljudima moći o školama i studijama i njihovom utjecaju na javnu dobrobit*) i *The Method Book for Fathers and Mothers of Families and for nations* (*Metodička knjiga za očeve i majke obitelji i za narode*). Prema Basedowu, glavni cilj obrazovanja trebao je biti pripremiti djecu za sretan i patriotski život služenja zajednici. Svoje ideje je i praktično izrealizirao otvorivši školu *Philantropinum* 1774. godine. („Biography", 2018)

Christian Felix Weisse (1726 – 1804) je njemački književnik i pedagog. Napisao je mnoge tragedije i komedije. Njegove su komedije imale veliki uspjeh, a njemački kritičari su veliku pažnju pridavali njegovim komičnim operama. Bio je dugogodišnji urednik *Bibliothek der Schönen Wissenschaften* (*Library of the Belles Lettres*), književnog časopisa koji je imao veliki ugled. Objavio je i periodički rad od 1776. do 1782. godine, nazvan *Der Kinderfreund* (*Prijatelj djece*), koji se prikupljao u svescima i sastojao od brojnih članaka izrađenih za promicanje ljubavi prema vrlinama i poučavanju mladih umova. („Chalmers Biography", 2018)

Pustolovine baruna Minhauzena je pripovijest s fantastičnim elementima koja je doživjela brojne prerade i izdanja više autora. U knjizi je okarakteriziran glavni lik koji je bio inspiriran stvarnom osobom, barunom Karl Hieronymus Freier von Münchhausenom. Književni lik Minhauzen u priči svoj život posvećuje prepričavanju osobnih, ali i tuđih zgoda i nezgoda sa putovanja. Uvijek pozicionirajući sebe kao glavni lik jer voli biti u središtu zbivanja, svojim pričama neprestano zabavlja goste. Jednim dijelom laže kako bi druge zabavljao, ali ostali to prihvaćaju. Za njega se može reći da je predstavnik humora i nestvarne zbilje. Po uzoru na njega koristi se danas termin *minhauzen* kao sinonim za onoga koji pretjerano napuhuje i preoblikuje događaje do razmjera nevjerojatne fikcije, a *minhauzijade* se koriste kao sinonim za groteskno šaljive lagarije. Prve priče o barunu Minhauzenu pojavile su se anonimno u časopisu *Vade Mecum für lustige leute (Priručnik za vesele ljude)*. Kasnije se autorstvo priča pod naslovom *Baron Munchhausen's Narrative of his Marvellous travels and Campaigns in Russia (Priča baruna Münchhausena o njegovim čudesnim putovanjima i kampanjama u Rusiji)* pripisalo englesko-irskom piscu **Rudolfu Erichu Raspeu** (1737 – 1794). Na njemački jezih ih je preveo i preradio njemački pisac **Gottfried August Bürger** (1747 – 1794) i objavio pod naslovom *Wunderbare Reisen zu Wasser und Lande, Feldzüge und lustige Abenteuer des Freyherrn von Münchhausen (Čudesna putovanja vodom i zemljom, ratni pohodi i vesele pustolovine baruna Münchhausena)*. Gottfried se posebice isticao kao pjesnik balada od kojih je najpoznatija *Lenore (Leonora)*. Ostala njegova djela su *Lehrbuch der Aesthetik (Udžbenik estetike)* i zbirka *Gedichte (Pjesme)*. („Hrvatska enciklopedija“, 2018)

Nursery rhymes je naziv za tradicionalne engleske pjesmice. Prva njihova zbirka objavljena je pod naslovom *Tommy Thumb's Song Book (Knjiga pjesama Tommyja Thumba)*. Uporaba naziva potječe od kraja osamnaestog stoljeća. Međutim, najstarije zabilježene nursery rhymes poznate pod nazivom *Mother Goose nursery rhymes* datiraju još iz šesnaestog stoljeća. Zbog toga je sasvim jasno da poruke i sadržaji takvih pjesmica odražavaju ideje i stavove društva i pojedinaca koji su ih stvarali. Uz to što i danas nude veliki izbor lekcija, zabave i imaju izrazito veliku dobrobit za učenje i razvoj djeteta, također istovremeno mogu sadržavati neke ideje koje promiču neprihvatljive i zastarjele stavove. Imajući na umu da sadržaj nekih rima može biti nespojiv sa suvremenim dječjim iskustvom danas se postavljaju i utvrđuju kriteriji za odabir pjesmica i rima koje su prikladne i poželjne. Ti kriteriji uzimaju u obzir sadržaj pjesmice, priložene ilustracije i jezik koji se koristi i proučava ih se iz moralne, jezične i psihopedagoške točke gledišta. Važni aspekti ovih narodnih engleskih pjesmica su naglašena

rima, ritmičnost, razigranost i spontanost što upravo i doprinosi važnoj ulozi koju imaju u razvoju i učenju jezika. (Prošić-Santovac, 2015)

Stéphanie-Félicité de Genlis, francuska pedagoginja i književnica (1746 – 1830), kao i mnoge djevojke u osamnaestom i devetnaestom stoljeću je imala slabo rano obrazovanje. Podučavana je bila jedino iz katekizama. Jako je zanimljivo stoga da je De Genlis oduvijek bila privučena pisanjem i da je bila prva žena koja je imenovana guvernantom kraljevske djece. Njezin epistolarni roman i rasprava o odgoju *Adèle et Théodore o Lettres sur l'éducation (Adele i Theodore ili pisma o odgoju)*. Spomenuti roman je izazvao veliku pažnju britanskih čitatelja i izdavača u 1780-ima i 1790-ima, a 1783. je dobio titulu "najboljeg sustava obrazovanja ikada objavljenih u Francuskoj". Genlis je tijekom 1780-ih objavljivala eseje o religiji i obrazovanju. U Engleskoj je njezin utjecaj na ženske književnice bio vrlo jak. Čitale su je i pomno pratile njen rad različite spisateljice kao što su Mary Wollstonecraft, Jane Austen te Maria Edgeworth. („Women writers", 2018)

Johann Wolfgang von Goethe (1749 – 1832) se smatra utemeljiteljem njemačkog romantizma, ali i najvećim njemačkim književnikom svih vremena. Za njega se može reći da se proslavio u gotovo svim književnim vrstama. Pisao je liriku, a njegove glasovite pjesme su *Putnik, Prometej, Jesensko raspoloženje, Noćne misli i Mjesec*. Također je pisao satirični ep *Reineke Fuchs* te idilični ep *Hermann i Dorothea*, drame *Iphigenie auf Tauris (Ifigenija na Tauridi)*, *Egmont* te romane *Wilhelm Meisters Lehrjahre (Naukovanje Wilhelma Meistera)* i *Die Wahlverwandschaften (Srodne duše)*. Objavio je i svoju autobiografiju pod naslovom *Dichten und Wahrheit (Poezija i zbilja)*. Svjetsko priznanje je stekao najglasovitijim romanom romantizma *Die Leiden des jungen Werthers (Patnje mladog Werthera)* i dramskim spjevom *Faust* u dva dijela. (Solar, 2003)

Mary Wollstonecraft (1759 – 1797) je engleska spisateljica i strastvena zagovarateljica obrazovne i društvene jednakosti za žene. Njezino djelo *A Vindication of the Rights of Woman (Oslobođenje prava žena)* je jedno od pratećih djela feminizma. Wollstonecraft je kroz svoj rad tvrdila da obrazovni sustav njezina vremena namjerno onesposobljava žene te je isticala potrebu za obrazovnim sustavom koji djevojkama omogućava iste prednosti kao i dječacima.

Druge rane feministice pisale su slične molbe za poboljšanje obrazovanja za žene, ali rad Mary Wollstonecraft bio je jedinstven zbog prijedloga da se poboljšanje statusa žena provede kroz političku promjenu kao i radikalnu reformu nacionalnih obrazovnih sustava. („Encyclopedia Britannica", 2018)

Autorski dvojac, brat i sestra, **Charles** (1775 – 1834) i **Mary Lamb** (1764 – 1847) napisali su zbirku poezije i proze za djecu. 1807. su objavili *Tales from Shakespeare (Priče iz Shakespearea)* u kojima su pojednostavili Shakespeareova djela kako bi ih prenijeli djeci. Zajedno su objavili još djela *Mrs. Leicester's School (Škola gospođe Leicester)* i *Poetry for Children (Poezija za djecu)*. Knjige koje su zajedno napisali objavljene su anonimno ili pod Charlesovim imenom kako bi zaštitile Mary od neželjenog publiciteta pošto je bolovala od bipolarnog poremećaja i počinila ubojstvo svoje majke. („Poetry foundation", 2018)

Maria Edgeworth (1767 – 1849) je anglo-irska spisateljica poznata po dječjim pričama i romanima irskog života. Njezin prvi roman, *Castle Rackrent (Dvorac Rackrent)*, je utemeljen kao žanr 'regionalnog romana' te je imao ogroman utjecaj na čitatelje. Edgeworth je imala mnoga poznanstva u književnim i znanstvenim krugovima. Njezina poznata zbirka nosi naslov *Tales of Fashionable Life (Priče iz modnog života)* i objavljena je u šest svezaka. („Encyclopedia Britannica", 2018)

Walter Scott (1771- 1832), škotski je romanopisac, pjesnik, povjesničar i biograf koji se često smatra i osnivačem i ocem povijesnog romana. Njegov prvi objavljeni rad, *The Chase and William and Helen*, bio je prijevod dviju balada od strane njemačkog romantičnog pjesnika G.A. Bürgera. Sakupljao je i škotske balade te ih objavljivao u dijelovima u svojoj zbirci *Minstrelsy of the Scottish Border (Minstrelsko pjesništvo sa škotske granice)*. Scottovi povijesni romani su bili karakteristični po romantici i fikciji. Prvi njegov roman je *Waverly*, a najpoznatiji su još *Rob Roy* i *Ivanhoe*. Napisao je više od dvadeset povijesnih romana. („Encyclopedia Britannica", 2018)

Washington Irving (1783 – 1859) je američki književnik i diplomat. Najpoznatiji je po kratkim pričama *Rip Van Winkle* i *The Legend of Sleepy Hollow (Legenda o sanjivoj dolini)*.

Početakom 1826. se pridružio američkom veleposlanstvu u Španjolskoj gdje je pisao o povijesti Španjolske. Najpoznatija njegova djela iz toga razdoblja su *Kolumbo*, *A Chronicle of Conquest of Granada* (*Kronike osvajanja Granade*) i *Alhambra*. (ibid)

Braća Grimm, Jacob (1785 – 1863) i **Wilhelm** (1786 – 1859) su poznati njemački pisci bajki. Bavili su se filologijom i lingvistikom. Inspirirani Charles Perraultovim bajkama braća Grimm su počeli sakupljati narodne priče koje su na svoj način obrađivali ne dirajući previše u sadržaj i time stvarali svoje inačice bajki. Plod njihova rada su dvije zbirke *Kinder und Hausmarchen* (*Bajke za djecu i dom*) i *Deutsche Sagen* (*Njemačke sage*). Ukupno su izdali oko 200 priča i mogu se podijeliti u četiri grupe:

1. Priče u kojima prevladavaju fantastični elementi – poznate bajke kao što su *Vuk i sedam kozlića*, *Ivica i Marica*, *Čarobno zelje*, *Pepeljuga*, *Crvenkapica*, *Zvezdani taliri* i dr.
2. Priče u kojima prevladavaju realistični motivi s ponekad grotesknim, a katkad nonsensnim elementima – *Hrabri krojač*, *Tri prelje*, *Djed i unuča*, *Tri brata*, *Lijeni Hinko* i dr.
3. Priče s glavnim junacima životinjama - *Lisica i mačka*, *Stari Sultan*, *Vuk i lisica*
4. Priče s religioznim motivima – legende kao što su *Marijino dijete* te *Siromašni i bogati* (Crnković, 1990)

Sophie Rostopchine, poznatija kao **Comtesse de Ségur** (1799 – 1874) je francuska spisateljica ruskog podrijetla. Kao rezultat svog nesretnog osobnog života Comtesse de Ségur se okrenula književnosti. Napisala je svoj prvi roman u dobi od pedeset i osam godina. Danas je poznata po romanu *Les Malheurs de Sophie* (*Sofijine nevolje*) namijenjenom djeci. Romani grofice Ségur objavljeni su od 1857. do 1872. godine u *Bibliothèque rose Illustrée* izdavačke kuće *Hachette*. Potom su skupljeni zajedno u zbirku pod imenom *Œuvres de la comtesse de Ségur* (*Radovi grofice Segur*), a uključuju njezina djela kao što su *Un bon petit diable* (*Dobar mali đavo*), *Le Mauvais Génie* (*Zločesti genije*), *Qu'il amour d'enfant!* (*Volite dijete!*) i *Blondine*. („Pook Press“, 2018)

Aleksandar Sergejevič Puškin (1799 – 1837) je pisac za kojeg se smatra da je uveo rusku književnost u najuži izbor svjetske književnosti. Za svog kratkog života napisao je mnogo

književnih djela i okušao se u skoro svim književnim vrstama. Cijeli život se bavio pisanjem lirike, a najznamenitije poeme su mu *Ruslan i Ljudmila*, *Kavkaskij plennik* (*Kavkaski zarobljenik*), *Cygani* (*Cigani*), *Mednyj vsadnik* (*Poltava i bakreni konjanik*). Najpoznatija njegova drama je *Boris Godunov*, a potom slijede njegove poznate tragedije *Mozart i Salieri* i *Kamennyj gost'* (*Kameni gost*). Od prozних dijela poznate su mu pripovijesti *Povesti Belkina* (*Belkinove pripovijesti*), *Kapetanskaja dočka* (*Kapetanova kći*) i *Pikova dama* (koja je i predložak popularne opere P. I. Čajkovskog). Posebno mjesto u njegovom opusu zauzima i roman *Jevgenij Onjegin* koji je pisan u stihovima. (Solar, 2003)

Nikola Vasiljevič Gogolj (1802 – 1852) se smatra "ocem ruskog realizma". Njegovo najpoznatije djelo je novela *Šinel'* (*Kabanica*) koja u ruskoj književnosti predstavlja uzor daljnjeg književnog oblikovanja. Upravo zbog naracije nalik usmenom pripovijedanju, jednostavne fabule i humora koji prelazi u grotesku. Glavnik lik novele Akakije Akakijevč postao je legendarnim tipom ruske književnosti. Poznat je i Gogoljev romantičarski roman pod naslovom *Taras Buljba* te glasovita komedija *Revizor*. Njegov opsežni nedovršeni roman *Mertvye duši* (*Mrtve duše*) često se navodi kao početak ruskog realističnog romana. (Solar, 2003)

Hans Christian Andersen (1805 – 1875) je najpoznatiji danski pisac bajki. Iako je pisao drame, putopise, romane i pjesme, najviše je ostao zapamćen po svojim mnogobrojnim bajkama. Njegove najpoznatije zbirke su *Eventyr* (*Bajke*) i *Nye eventyr og histories* (*Nove bajke i priče*). Andersenova djela nadrastaju kategorije dobi i nacionalnosti te ih može čitati svatko. Ono što je karakteristično za njegove bajke je to da se u njihovom svijetu isprepliću zbiljsko i čudesno. Ukupno ih je napisao 156, a najpoznatije su o ružnom pačetu, djevojčici sa šibicama, kositrenom vojniku, kraljevni na zrnu graška, Palčici i snježnoj kraljici. Pošto njegove bajke vuku korijene iz doba romantizma jako je naglašena osjećajnost i zadržana je identifikacija sa slabima i nesretnima. (Solar, 2003)

Charles Dickens (1812 – 1870) je engleski pisac i društveni kritičar. Uz brojne novinske članke, reportaže i eseje, putopisna djela, drame i knjige za djecu Dickens je napisao i petnaest romana kojima je upravo i ostvario svoju književnu slavu. Najpoznatiji romani su mu

Pickwick Papers (Pikvikov klub, *Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Bleak House* (Sumorna kuća), *Little Dorrit* (Mala Dorit) i *Great Expectations* (Velika očekivanja). Svi njegovi romani su se objavljivali u tjednim ili mjesečnim nastavcima, što je nepovoljno utjecalo na njihovu kompoziciju i zaplet. Kasniji njegovi romani pokazali su bolje vladanje temom, te zrelije i šire viđenje društva i općenito ljudske prirode. (Hadžiselimović, 1990)

Charles Kingsley (1819 - 1875) je anglikanski svećenik i književnik čije se uspješno fikcionalno djelo kretalo od romana društvene problematike do povijesnih romana i dječje književnosti. Godine 1848. postao je utemeljitelj kršćanskog socijalističkog pokreta koji je nastojao ispraviti štete industrijalizma kroz mjere utemeljene na kršćanskoj etici. Njegova poznata djela su: društveni romani *Yeast* (Kvasac), *Alton Locke*; povijesni romani *Hypatia*, *Westward Ho!*, (*Na zapad!*) i dječja fantastična priča *Heroes* (Junaci). („Encyclopedia Britannica", 2018)

Carlo Collodi, pravim imenom Carlo Lorenzini (1826 – 1890) talijanski je novinar i pisac. Započeo je pisati za djecu tek u svojoj pedesetoj godini. Preveo je Perraultove bajke, a potom je izdao više svojih vlastitih djela (*Minuzzolo*, *Il viaggio per l'Italia di Gianettino*, *La gramatica di Giannettino*) pisanih prema uzoru na stare pedagoške dječje priče. Međutim, ogromnu popularnost je tek stekao svojom fantastičnom pričom o drvenom lutku *Avventure di Pinocchio – storia di un burattino* (Pustolovine Pinokija – priča o jednome lutku) u kojoj spretno miješa maštu i zbilju. Prvi naslov toga djela je *Storia di un burattino* i bio je objavljen u jednom dječjem časopisu, a tek onda u obliku knjige. (Crnković, 1990)

Jules Verne (1828 - 1905) se smatra jednim od najznačajnijih francuskih književnika. Njegovi poznati romani *Voyage au centre de la terre* (Put u središte zemlje), *Vingt mille lieues sous les mers* (20.000 milja pod morem) i *Le tour du monde en quatre-vingts jours* (Put oko svijeta za 80 dana) doživjeli su izniman uspjeh. Verne je najviše pisao pustolovne romane čiju je radnju smještao najčešće u daleke i nepoznate krajeve. Njegova nastojanja su bila da opisima raznih izuma iznosi predviđanja tehničkog napretka. Svojim radom stvorio je novu vrstu proze - znanstvenu fantastiku i time osvojio milijune čitatelja. (Solar, 2011)

Lewis Carroll, pravim imenom Charles Dogson (1832 – 1898) engleski je pisac i profesor matematike. Redovito se navodi velika razlika između onoga što je ovaj pisac radio i pisao pod pravim i izmišljenim imenom. Kao da su u njemu bila prisutna dva potpuno različita čovjeka. Dogson je bio suhoparan i nezanimljiv predavač i autor znanstvenih radova i dnevnika, dok je Carroll bio posve drukčiji, pun mašte i poleta. Carroll je napisao nekoliko književnih djela, od kojih mu je poznata pjesma *The Huntin of the Snark* (*Lov na Snarka*; 1876) u stilu tzv. nonsensnog stiha te roman *Silvija i Bruno*. Najpoznatijim djelima engleske književnosti pripadaju njegove dvije velike priče *Alice's Adventures in Wonderland* (*Alisa u zemlji čudesa*) i *Through the Looking-Glass* (*Kroz ogledalo*). On je iz krhotina realnog svijeta kreirao jedan čudan irealan svijet te je na temelju njegovih djela nastala nova vrsta priče koja zadobiva ime fantasy - fantastična priča. (Crnković, 1990)

Mark Twain (pravim imenom Samuel Langhorne Clemens, 1835 – 1910) bio je književnik, tiskarski šegrt, grafičar, riječni kormilar, kopač zlata i novinar na Divljem zapadu. U svom romanu *Life on the Mississippi* (*Život na Missisippiju*) opisao je dio svog života, ali njime se nije proslavio kao romanima *The Adventures of Tom Sawyer* (*Pustolovine Toma Sawyera*), *The Adventures of Huckleberry Finn* (*Pustolovine Huckleberyja Finna*), *The Prince and The Pauper* (*Kraljević i prosjak*) i *A Connecticut Yankee in King Arthur's Court* (*Jenki iz Connecticuta na dvoru kralja Arthura*). Njegovi romani odlikuju suptilnim poznavanjem motivacija postupaka djece i mladih te su upravo i namijenjeni najviše njima. Time je on proslavljen kao jedan od najboljih pisaca svih vremena za djecu. Njegova djela su prepoznatljiva po blagoj ironiji, humoru i elementima fantastike. (Solar, 2003)

Edmondo de Amicis (1846 – 1908) je talijanski pisac i časnik. Napisao je mnoge crtice vojnog života za vojni časopis *L'Italia militare* kojem je kasnije postao i urednik. Njegove su crtice potom prikupljene i objavljene kao zbir priča u *La vita militare* (*Vojni život*), a slijede ga *Novelle* (*Kratke priče*) koje neki kritičari smatraju njegovim najboljim djelom. Pjesme koje je pisao sakupljene su u zbirci *Poesie* (*Poezija*). Pisao je još romane, putopise i eseje, no najveću slavu i popularnost je stekao sentimentalnom dječjom pričom *Cuore* (*Srce*) napisanom u obliku fiktivnog dnevnika pučkoškolca. („Encyclopedia Britannica", 2018)

Anton Pavlovič Čehov (1860 – 1904) jedan je od najglasovitijih svjetskih novelista. Započeo je pisanjem kratkih humoreski, a nastavio brojnim novelama. Njegove novele koje se najčešće spominju su *Slučaj iz praktiki (Slučaj iz prakse)*, *Dama s sobačkom (Dama s psetancetom)*, *Arhijerej i Nevesta (Zaručnica)*. Njegove novele su poznate po tome što poštuju načelo iluzije zbilje, što znači da izabrani likovi i događaji odgovaraju onome što se u zbilji moglo dogoditi. Prednost je data stvarnim događajima, a ne razmišljanjima, mašti i fantastici. Drame koje su postigle uspjeh su *Čajka (Galeb)*, *Djadja Vanja (Ujak Vanja)*, *Tri sestry (Tri sestre)* i *Višnevy sad (Višnjik)*. (Solar, 2003)

Rudyard Kipling (1865 – 1936) je engleski novinar, pisac kratkih priča, pjesnik i romanopisac. Rođen je u Indiji i odgojen u viktorijanskom duhu engleske kolonijalne obitelji što je inspiriralo velik dio njegova rada. Jedan je od prvih engleskih književnika koji je 1907. dobio Nobelovu nagradu za književnost. Njegova djela donose slike indijskog života i svijeta britanskih vojnika, s osobito naglašenim smislom za svijet djece i životinja. Veliki broj kratkih priča o kolonijalnoj Indiji jednim su dijelom objavljene u zbirci *Plain Tales from the Hills (Jednostavne priče s brda)* kojom se odmah proslavio. Među najpopularnijim djelima dječje književnosti širom svijeta su njegove zbirke pripovijetki *The Jungle Book (Knjiga o džungli)* i *The Second Jungle Book (Druga knjiga o džungli)* koje se često izdaju zajedno u jednoj knjizi. („Encyclopedia Britannica“, 2018)

Alan Alexander Milne (1882 – 1956) je engleski pisac popularnih priča o Christopheru Robinu i njegovom medvjediću Winnieu Poohu. Prvu zbirku dječjih pjesama *When We Were Very Young (Kad smo bili veoma mladi)*. Knjigu je u potpunosti ilustrirao crtač Ernest Howard Shepard koji je bio Milneov veliki prijatelj. Izmišljajući priče za svoga sina Christophera Robina koje su uključivale njegovog najdražeg medvjedića Winniea i ostale plišane igračke Milne je došao na ideju da započne s njihovim zapisivanjem. Tako je i nastala prva priča o medvjediću Winnieu pod nazivom *Winnie The Pooh* i pojavila se u božićnom izdanju časopisa *London evening star (Londonska večernja zvijezda)*. Međutim, priča je doživjela ogroman uspjeh tek kada je izašla u obliku romana. Milne je objavio i knjige poezije *We Are Six (Sada imamo šest godina)* i *The House at Pooh Corner (Kuća na Poohovom uglu)*. Kako je njegov sin odrastao, tako je i Milne sve manje pisao pjesme i priče za djecu.

Iako se tada posvetio pisanju ozbiljnih knjiga publika i književni kritičari su ga vidjeli samo kao dječjeg pisca, pa su njegove druge knjige ostale nezapažene. („Biografija“, 2018)

6. HAZARDOVA POETIKA DJEČJE KNJIGE

Imajući u vidu važnosti koje Hazard ističe kroz određena navedena djela može se rekonstruirati Hazardova poetika dječje knjige. Iz umjetničkog pisanja o načinu oblikovanja knjiga za djecu on iznalazi svoje teorijske teze. Ovdje se može primijetiti kako se povezuju i preklapaju zapravo dvije perspektive njegova djela: teorijsko-filozofska i umjetnička perspektiva. Hazard postavlja tezu kako kvalitetna dječja knjiga sadrži elemente kao što su igra, poistovjećivanje s osjećajima likova, mašta, humor, fantazija, zabava, spontanost, pustolovina, podložnost promjeni, osjećajnost, povjerenje i omogućavanje sanjarenja. On iznosi kako je bitno kroz knjigu djeci pružiti odmor duhu, rasterećenje i slobodu.

Prema Hazardu, dječja knjiga treba pomoći djeci da postanu sudionici općih humanih čuvstava i da steknu ljubav prema sveopćem životu. Ističe kako je bitno da knjiga prostre djeci svo ono znanje o upoznavanju ljudskog srca i onih misli pune snage koje će doprijeti do njihove duše, s ciljem da sazrijevaju polako i rascvjetaju se jednog dana u mudrost. Hazard iznosi kako svaka dječja knjiga na određen način odražava duh naroda u kojem je satkana, daje sliku određenih rodni, ali i dalekih zemalja: „*Svaka od njih je vjesnik koji prelazi rijeke, planine i mora tražeći prijateljstvo na drugom kraju svijeta.*” (Hazard; str. 168) U najranijoj dobi prvim utiscima koje dobiju kroz knjigu djeca stvaraju sliku svijeta, oni proživljavaju razne pustolovine, prolaze kroz različite osjećaje i upoznaju razne čudesne krajeve. Hazard ističe kako je stoga zadatak knjige u ranim godinama djecu upoznati s onom svom šarolikošću života i obogaćivati njihov unutrašnji život. Potom djeci pruži mogućnost različitog viđenja stvarnosti. Napojiti ih maštom u obliku raznih čudesnih slika kako bi ih djeca potom mogla izmijeniti, transformirati ili razbiti i sagraditi svoje vlastite nove slike, još ljepše i bolje. Hazard uviđa kako se ovime svime dječji svijet obogaćuje i sve više proširuje, a to je najveći poticatelj za oplemenjivanjem njihove duše.

7. HAZARDOVO DJELO KAO OSOBNA ISPOVIJEST

7.1. Djetinjstvo

U svojoj knjizi Hazard ponegdje izlaže vlastita iskustva i doživljaje, bilo iz djetinjstva ili iz kasnijeg vremena. Upravo te sitne autobiografske upadice daju ovoj knjizi osjećaj njegove neposredne prisutnosti. Prisjećajući se tako svoje mladosti, Hazard piše kako nije mogao ići u kazalište jer ono nije bilo namijenjeno tada za djecu. Prag kazališne dvorane mogao je kročiti samo iskazujući veliku potrebu za upoznavanjem s klasicima. Ističe kako mu nije bilo odveć ugodno sjediti na crvenim stolicama zbog dojma koje su na njega tada ostavljali odrasli. Zbog dojma da ga se tolerira, ali ne i istinski prihvaća. Kako je prošlo određeno vrijeme, djeca su dobila svoje kazalište, svoje glumce, pjevače, lutke i Hazard napominje kako je tada došlo do preokreta, ali ovaj put ne opet u njegovu korist. Doživio je ponovno neprihvatanje i nije se osjećao dobrodošlim, ali ovaj put zato što je bio prestar.

7.2. Put u Ameriku

Kada spominje svoje doživljaje s puta u Ameriku Hazard izražava veliku očaranost uređenjem tamošnjih knjižnica i pristupačnošću njihovih zaposlenika. Za razliku od europskih knjižnica u kojima se nije osjećao dobrodošlim i u kojima je od službenika doživljavao najčešće neprijateljstvo, u američkim knjižnicama je doživljavao iznimno zadovoljstvo i mir. Za njega knjižnice u Americi nisu bila tužna mjesta kao što su to bila u Europi. Hazard se prisjeća kako je pri ulasku u američke knjižnice doživljavao sve oko sebe s osjećajem kao da mu se sve osmjehuje: srdačnost službenika, djeca, ugodni naslonjači, prozračan i ugodan prostor, potom knjige s omotima živih boja koje su, uz to što se nalaze i na policama, također otvorene i izložene kako bi pozdravile i dočekale čitatelje koji dolaze. Hazard iskazuje oduševljenje činjenicom što je sve tamo imalo svoj red i bilo u ugodnom ozračju. Navodi kako su takve američke knjižnice bile primjer za dječje knjižnice koje su potom počele slijediti i europske zemlje.

7.3. Knjige koje Hazard voli

Kada govori o knjigama za djecu koje voli Hazard ističe kako su to posebno knjige koje ostaju vjerne samoj biti umjetnosti. Knjige koje nude djeci mogućnost da na intuitivan način spoznaju svijet; koje nude jednostavnu ljepotu koja se neposredno prima i izaziva u dječjoj duši ono osjećanje koje cijelog života biva sačuvano u njima. Nadalje, isto tako ističe kako voli i cijeni kada se u knjigama djeci pružaju sve one slike koje odražavaju bogatstva svijeta u svoj njegovoj raznolikosti. Sve one čarobne slike koje djeci predstavljaju slobodu, radost i sreću. Knjige koje svakako najviše osvajaju Hazarda su one koje ne izazivaju osjetljivost, nego osjećajnost, plemenitost i ljubav: „*Ja volim knjige koje ističu istine dostojne poštovanja i nadahnjuju cijeli unutrašnji život, one koje pokazuju kako nesebična i vjerna ljubav dobiva uvijek konačno priznanje, bar od same sebe, a kako je zavist, ljubomora i pohlepa ružna i kako ljudi koji šire samo laž i zlobu izbacuju guje i žabe sa svakom svojom izgovorenim riječi.*” (Hazard; str. 55)

8. ZAKLJUČAK

Hazardova knjiga *Knjige djeca i odrasli* daje prikaz povijesti dječje literature, određenih značajnih djela i autora istovremeno nudeći veoma zanimljiva njegova osobna duboka zapažanja, misli i doživljaje. Ona predstavlja jedan teorijsko-filozofski i umjetnički okvir promatranja dječje književnosti te time upravo nudi mnogo aspekata za promišljanje.

Naime, s jedne strane se može primijetiti kako Hazard u svojoj knjizi svrstava sve odrasle u jednu određenu univerzalnu kategoriju ljudi i svu djecu u drugu što se tiče određenih ukusa i pristupa književnosti. Ne uzima u obzir da možda ipak nema pravila što se tiče interpretacije i pristupa koje bi isključivo i generalno moglo vrijediti za sve i svakog. Ne uzima u obzir kako svaki pojedinac, bio on dijete ili odrastao, ima svoje vlastite preferencije, ukuse, pristupe i interpretacije nečega ovisno o iskustvima, životnoj pozadini i kontekstu u kojem živi. Svatko doživljava nešto na svoj jedinstven način, a Hazard uglavnom ne sagledava to tako. Može se primijetiti i Hazardova naklonost određenim državama od kojih polazi i iznosi određene tvrdnje. Ne uzima u obzir jedan širi kontekst djetinjstva i dječje knjige. Sužava se u svom pristupu dječjoj književnosti samim time što se isključivo orijentira na samo nekoliko razvijenih europskih zemalja te polazi od izraženog subjektivnog pristupa na temelju kojeg iznosi određene tvrdnje. Mogla bi se Hazardu uputiti zamjerka zbog svega toga, ali to nikako nije poanta. Poanta je shvatiti njegovo gledište i pristup. Poanta je shvatiti kako se on orijentira na jednu populaciju s kojom je i sam najviše upoznat te kako radi lakšeg i jednostavnijeg prenošenja svojih dojmova, razmišljanja i znanja stvara jednu sliku univerzalnoga i tako iznosi određene tvrdnje. Isto tako, poanta je shvatiti kako je on isto individua za sebe koja na jedan svojstven način pristupa određenoj temi te ju prikazuje na način koji njoj najbolje odgovara i koji joj je blizak. Naposljetku, kada se uzme u obzir vrijeme i kontekst nastanka njegovog djela lakše je shvatiti i razumjeti Hazarda i njegova sagledavanja.

S druge strane, ima toliko toga što bi se moglo odati kao priznanje Hazardu i što bi se kod njega moglo istaknuti. Makar se na jedan način sužava u svom pristupu dječjoj književnosti, on opsežno i na zanimljiv način iznosi promišljanja vezana za određena djela i pisce kojih se dotiče. Može se prepoznati Hazardova dobra upućenost u sadržaje i teme određenih djela o kojima piše, veliki opseg znanja o njima te lakoća njegovog izražavanja. Može se prepoznati kako je kod njega prisutno to nadahnuće da slobodno bira i kreira sliku onoga o čemu piše, te

da slobodnim izrazom prenosi svoje dojmove i interpretacije. On izražava na jedan način sebe iznoseći svoje doživljaje, svoje osjećaje i misli i to si dopušta. Posjeduje sposobnost da s tolikim žarom prenese sve ono o čemu piše. Nije "stegnut" u svom pisanju i ne opire se tome da iznese sve ono što drži u sebi.

Za Hazarda su knjige važne jer djecu upoznaju s onom svom šarolikošću života i oplemenjuju njihov unutrašnji život. On postavlja određenu tezu kako kvalitetna dječja knjiga sadrži elemente kao što su igra, poistovjećivanje s osjećajima likova, mašta, humor, fantazija, zabava, spontanost, pustolovina, podložnost promjeni, osjećajnost, povjerenje i omogućavanje sanjarenja. Iznosi kako je bitno kroz knjigu djeci pružiti odmor duhu, rasterećenje i slobodu. Nadalje, on ističe kako dječji pisci koji jedini naglasak u svojim knjigama stavljaju na učenosti i praktičnosti ne uspijevaju zaživjeti niti osvojiti dječja srca. Svi pisci čiji je glavni i jedini cilj pomoću zabavne priče propovijedati o poslušnosti, prenositi sva znanja koja su odraslima važna te prenositi čvrsti moral nestaju u zaborav. Hazard tvrdi kako jedino pisci koji otkrivaju sve one tajne dječje duše i time uspijevaju kreirati čarobne slike, dopuštajući djeci osjećaj slobode, zadobivaju njihova srca. Oni omogućavaju djeci osluškivanje svega onog čudnovatog i tajnovitog koje se skriva onkraj izvanjskog svijeta, uvijek nude djeci sve ono jednostavno, a opet drugačije, novo, neobično i lijepo. Naposljetku, takvi pisci nude i hrane ono značenje u djeci koje živi vječno te zato i oni žive vječno.

LITERATURA

KNJIGE I ČASOPISI

- Crnković, M. (1990). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga
- Hadžiselimović, O. (1990). Bilješka o piscu. U C. Dickens (autor). *Oliver Twist*. (str. 235-236) Sarajevo: Lastavica. Lektira
- Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: LEYKAM international
- Hazard, P. (1970). *Knjige, djeca i odrasli*. Zagreb: Stylos
- Hobsbawm, E.J. (2009). *Doba ekstrema*. Zagreb: Zagrebačka naklada
- Pejić, L. (2010). Odnos totalitarnih režima prema kulturi i urbanom planiranju. *Essehist - Totalirani režimi*, 1 (1), 25-32.
- Prošić-Santovac, D. (2015). Making the Match: Traditional Nursery Rhymes and Teaching English to Modern Children. *CLELEjournal (Children's Literature in English Language Education)*, 1 (3), 25-48.
- Solar, M. (2003). *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing
- Solar, M. (2011). *Književni leksikon*. Zagreb: Matica Hrvatska
- Šijan, D. (1970). Apologija mladosti. U P. Hazard (autor). *Knjige, djeca i odrasli* (str. 197-200). Zagreb: Stylos

INTERNETSKE STRANICE

- Academie Francaise (2018), <<http://www.academie-francaise.fr/les-immortels/paul-hazard>>. Pristupljeno 20. kolovoza 2018.
- Biografija.org - Alan Aleksandar Milne (2018), <<https://www.biografija.org/knjizevnost/alan-aleksander-miln/>>.
- Chalmers Biography - Christian Felix Weisse (2018), <<http://words.fromoldbooks.org/Chalmers-Biography/w/weisse-christian-felix.html>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.
- Encyclopedia Britannica - Charles Kingsley <<https://www.britannica.com/biography/Charles-Kingsley>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.
- Encyclopedia Britannica - Edmondo de Amicis (2018), <<https://www.britannica.com/biography/Edmondo-De-Amicis>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica - Francis Bacon (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/Francis-Bacon>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018

Encyclopedia Britannica - Irving Washinton (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/Washington-Irving>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica - John-Bunyan (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/John-Bunyan>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica - John Newbery (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/John-Newbery>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica - Maria Edgeworth (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/Maria-Edgeworth>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica - Mary-Wollstonecraft (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/Mary-Wollstonecraft>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica - Oliver Goldsmith (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/Oliver-Goldsmith-Anglo-Irish-author>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica – Rudyard Kipling (2018),
<<https://www.britannica.com/biography/Rudyard-Kipling>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Encyclopedia Britannica – Walter Scott (2018), <<https://www.britannica.com/biography/Sir-Walter-Scott-1st-Baronet>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Hrvatska enciklopedija – Münchhausen (2018),
<[ww.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42416](http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42416)>. Pristupljeno 20. kolovoza

Hrvatska enciklopedija – Gottfried August Bürger (2018),
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10235>> Pristupljeno 20. kolovoza

Poetry foundation – Mary Lamb (2018), <<https://www.poetryfoundation.org/poets/mary-lamb>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Pook Press – Comtesse de Segur (2018), <<http://www.pookpress.co.uk/project/comtesse-de-segur-biography/>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Women writers - Stéphanie-Félicité de Genlis (2018),
<<http://www.womenwriters.nl/index.php/Stéphanie-Félicité-de-Genlis>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam diplomski rad izradila samostalno, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentora dr. sc. Diane Zalar.

POTPIS:

Zagreb, rujan 2018.